परिचय

तिनजुरे-मिल्के-जलजले क्षेत्र तेह्रथुम, संखुवासभा र ताप्लेजुङ जिल्लाको उच्च पहाडी भेगको ५८५ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको गुराँसको राजधानीले परिचित एक महत्वपूर्ण संरक्षित क्षेत्र हो । यो क्षेत्र गुराँस प्रजातिहरूको रैथाने थलो एवं गुरास प्रजातिहरूको वंशाणुको स्रोत भएकोले नेपाल सरकारले २०५५ सालमा तिनजुरे-मिल्के-जलजले क्षेत्रलाई राष्ट्रिय गुराँस संरक्षित क्षेत्रको रूपमा घोषणा गऱ्यो । यो क्षेत्र गुराँस लगायतको वन, प्रचुर जैविक विविधता, प्राकृतिक मनोरम दृश्य, जलाधारको स्रोत, धार्मिक एंव सांस्कृतिक दृष्टिकोणले सम्पन्न रहेकोले नेपालकै एक महत्वपूर्ण पर्यटकीय गन्तव्य स्थलको रूपमा लिइन्छ । तर पनि हालका वर्षहरूमा बढ्दो जनसंख्या चापको कारणले वन क्षेत्रमा अतिक्रमण, अवैध वन-पैदावार संकलन र वन्यजन्तु चोरी-निकासीले गर्दा संरक्षित वनको हैसियतमा ह्रास आइरहेको छ । यसैगरी, जलवायु परिवर्तनका कारण खेतीपाती गर्ने किसान र हिमाली क्षेत्रका घुमन्ते पशुपालक समुदायहरु जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेका छन्, जसबाट स्थानीय समुदायको जीविकोपार्जनमै नकारात्मक असर परेको छ ।

त्यसैले संरक्षण तथा पारिस्थितिकीय प्रणालीले दिने सेवाहरु (Ecosystem services) को दिगो रूपमा उपयोग गर्दै जैविक विविधतासम्बन्धी महासन्धि (सि.वि.डी.) का उद्देश्यहरूलाई परिपूर्ति गर्न योगदान पुऱ्याउनु यस तिनजुरे-मिल्के-जलजले क्षेत्रको आवश्यकता रहेको छ । यसै कुरालाई मध्यनजर गर्दै नेपाल ग्रामीण पुनर्निर्माण संस्था (आरआरएन)ले जनवरी २०१४ बाट आर्थिक सहयोग तथा विकासका लागि संघीय मन्त्रालय, जर्मनीको आर्थिक सहयोग र वेल्ट हङगर हिल्फे (डब्लु.एच.एच.) सँगको सहकार्यमा

रातो पाण्डा (हाब्रे)

गुफा पोखरी, संखुवासभा

"समुदायमा आधारित जैविक विविधता व्यवस्थापन परियोजना" सञ्चालन गरिरहेको छ । परियोजनाले दिगो एकिकृत वन तथा कृषि प्रणाली (Sustainable Integrated Forest and Farming System - SIFFS) विधिलाई अवलम्बन गरेको छ, जसले जैविक विविधता संरक्षण, खाद्यसुरक्षा, पोषण, उर्जा, आय-आर्जन र जलवायु परिवर्तनसँग अनुकुलन हुने प्रक्रियालाई समग्र रूपमा सम्बोधन गर्दछ । परियोजनाले जैविक विविधता संरक्षणका चुनौतीहरूलाई कम गर्दै स्थानीय समुदायको हितका लागि विभिन्न दिगो वित्तीय संयन्त्रको विकास गर्ने उद्देश्य राखेको छ ।

परियोजना स्थल

पूर्वाञ्चलका तीनवटा जिल्लाहरूको उच्च पहाडी सिमानामा अवस्थित, जैविक विविधता संरक्षणका हिसाबले विशेष महत्व राख्ने, तिनजुरे-मिल्के-जलजले गुराँस संरक्षण क्षेत्र तथा कञ्जनजङ्घा संरक्षण क्षेत्र आसपासका स्थानहरु पर्दछन् । यस क्षेत्रका ६ वटा गाविसहरूमा संखुवासभा जिल्लाको नुनढाकी, तेह्रथुम जिल्लाको श्रीजुङ र ताप्लेजुङ जिल्लाको साँघु, ढुङ्गेसाँघु, चाँगे र फाकुम्वा हुन् ।

लक्षित समूह

परियोजनाको लक्षित समूहमा ६ गाविसका ११,४५० जनसंख्या सहितको जम्मा २५०० घरधुरी रहेका छन् । यहाँ विभिन्न जातजातिका वासिन्दाहरूको बसोबास रहेको छ, जसमा लिम्बु, राई, शेर्पा, तामाङ, गुरूङ, ब्राम्हण, क्षेत्री तथा दलितहरु छन् ।

परियोजना बजेट

युरो ६८७,४७७ अर्थात् रू. ७,९०,५९,८५५ (सात करोड नब्बे लाख उनन्साठी हजार आठ सय पचपन्न मात्र)

परियोजनाको लक्ष्य

संरक्षण तथा पारिस्थितिकीय प्रणालीले दिने सेवाहरूको दिगो रूपमा प्रयोग गर्दै जैविक विविधतासम्बन्धी महासन्धि (सि.वि.डि.)का उद्देश्यहरूलाइ परिपूर्ति गर्न योगदान पुऱ्याउने ।

परियोजनाको उद्देश्य

जैविक विविधता संरक्षणका चुनौतिहरूलाई कम गर्ने तथा तिनजुरे-मिल्के-जलजले क्षेत्रका स्थानीय समुदायको विकासका लागि दिगो वित्तीय संयन्त्रको विकास गर्ने ।

आशातित उपलब्धीहरू

- समुदायमा आधारित दिगो एकिकृत वन तथा कृषि प्रणाली व्यवस्थापनका माध्यमबाट तिनजुरे-मिल्के-जलजले गुराँस संरक्षण क्षेत्रको प्राथमिकता प्राप्त स्थानका जैविक विविधता संरक्षित हुनेछ ।
- दिगो जैविक विविधता संरक्षणका लागि समुदायमा आधारित दिगो वित्तीय संयन्त्रको स्थापना गरिने छ र क्रियाशील हुनेछ ।
- दिगो वित्तीय संयन्त्रको मौलिक नमूना विकास गरिनुका साथै राम्रा अभ्यासहरूलाई राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा सफलतापूर्वक प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

परियोजनाका मुख्य क्रियाकलापहरू र हालसम्मका उपलब्धीहरू

१. लक्षित समूह अभिमूखीकरण र सहभागिता

- परियोजना संचालन भएका ६ वटै गाविसमा परियोजना सल्लाहाकार समिति गठन भई हालसम्म १२ वटा बैठक सम्पन्न गरेको ।
- समुदायकै सहभागितामा ६ वटै गाविसमा परियोजनाको

महिला उद्यमीद्वारा अल्लोको धागो प्रशोधन

आधार सर्वेक्षण (baseline study) र प्रतिवेदन तयार गरिएको ।
- परियोजनाले ३१ कृषक समूह, ८ सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, ११ आमा समूह, १० हरित क्लब/समूह, ६ सहकारीहरु र २ पर्या-पर्यटन समितिलाई विभिन्न कार्यक्रममा सहभागी र सहजिकरण गरेको ।
- परियोजनाले सरोकारवाला समूह र संघ/संस्थासँग १० वटा समन्वय बैठक सम्पन्न गरेको ।

२. दिगो एकिकृत वन तथा कृषि प्रणालीको विकास

- ३१ समूहका ६१५ कृषक घरपरिवारले घरबगैंचा स्थापना गरी २२.१५ टन ताजा तरकारी उत्पादन गरेको ।
- ११ आमा समूहका २७२ घरपरिवारले करेसाबारी स्थापना गरी ताजा तरकारी उत्पादन गरेको ।
- ६१ अगुवा कृषकहरूले दिगो एकिकृत वन तथा कृषि प्रणालीको नमूना फार्म स्थापना गरेको ।
- जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धी ५ वटा सचेतना जागरण गोष्ठी संचालन गरेको तथा ६ वटै गाविसको विभिन्न सार्वजनिक स्थलमा ६० वटा वन्यजन्तु चोरी सिकारीको विरूद्धमा सन्देशमूलक सूचना पाटी राखिएको ।
- ६ वटा सामुदायिक वनको कार्ययोजना सुधार एवं नविकरण गरेको ।
- परियोजना क्षेत्रमा पाइने महत्वपूर्ण गैरकाष्ठ वन पैदावार र जडिबुटीहरूको दिगो संकलन र व्यवस्थापन अध्ययन गरी प्रतिवेदन तयार गरेको ।
- परियोजना सञ्चालन भएका गाविसका २३७ घरधुरीहरूलाई सुधारिएको चुलो निर्माणमा सहयोग गरेको ।

अगुवा कृषकको नमूना घरबँगैचा

३. हरित क्लबहरूको स्थापनामा सहयोग

- विद्यालयहरूसँगको सहकार्यमा १० वटा हरित क्लवहरु गठन गरी जैविक विविधता संरक्षण तथा पर्यावरण प्रवर्द्धनसम्बन्धी अभिमुखीकरण गरेको ।
- ६ वटा निबन्ध तथा कविता प्रतियोगिता मार्फत् जैविक विविधता तथा पर्यावरण संरक्षण सम्बन्धी विद्यार्थी एवं अभिभावकमा चेतना अभिबृद्धि गरेको ।
- ७ वटा हरित क्लबद्वारा विद्यालयहरूमा बगैंचा स्थापना गरेको ।
- ३ वटा विद्यालयमा चर्पी निर्माण र ६ वटा विद्यालयमा खानेपानी योजना सम्पन्न गरेको ।

४. सहकारी संस्थाको स्थापना तथा सुदृढिकरण

- ६ वटा सहकारीका समिति सदस्यहरु र व्यवस्थापकहरूलाई सहकारी व्यवस्थापन र लेखापालन तालिम मार्फत् क्षमता अभिवृद्धि गरेको ।
- ६ वटा सहकारीका समितिका १८ सदस्यहरूलाई अध्ययन/अवलोकन भ्रमण सम्पन्न गरेको ।
- सहकारीहरूका लागि बचत तथा ऋण लगानी निर्देशिका तयार गरेको ।
- हरित उद्यम प्रबर्द्धनका लागि सहकारीहरूलाई रू. १२,२५,०००/- उपलब्ध गरी ऋण परिचालन गरेको ।

५. गैरकाष्ठ वन पैदावार र जटिबुटीजन्य बिरूवाको उत्पादन, प्रशोधन तथा बजारीकरण

- चौँगे, नुनढाकी र फाकुम्बा गाविसमा सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहद्वारा ३ वटा गैरकाष्ठ वन पैदावरको स्रोत नर्सरी स्थापना गरेको ।
- सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहका १८ जना सदस्यहरूलाई गैरकाष्ठ वन पैदावरको खेती र प्रशोधन सम्बन्धी तालिम प्रदान गरेको ।

६. पर्या-पर्यटन प्रवर्द्धन

- चौँगे र नुनढाकी गाविसमा २ वटा पर्या-पर्यटन समिति गठन गरी परिचालन भएको ।
- दोभानबाट गुफापोखरीसम्मको १७.६ कि.मि. पदमार्ग ४ ठाउँमा बिसौनी सहित पर्या-पर्यटन समितिको पहलमा सुधार गरेको ।
- परियोजना क्षेत्रका ८ जना उद्यमीहरूलाई तालिम उपलब्ध गराई होमस्टे व्यवस्था सञ्चालन गरेको ।
- तिनजुरे-मिल्के-जलजले क्षेत्रको लागि पर्या-पर्यटन निर्देशिका तयार गरेको ।

७. पर्या-उद्यमीका लागि उद्यम प्रवर्द्धन र बजारिकरण तालिम

- पर्या-उद्यमीका लागि उद्यमशिलता विकास तथा व्यवसायिक योजना तालिमको पाठ योजना तयार गरेको ।
- १०५ जना पर्या-उद्यमीहरूलाई एक हप्ते उद्यमशिलता विकास तथा व्यवसायिक योजना तालिम प्रदान गरेको ।
- ७८ जना पर्या-उद्यमीहरूलाई अल्लो प्रशोधन, बाँस-बेत उद्योग, जडिबुटी खेती, व्यवसायिक मौरीपालन, व्यवसायिक तरकारी खेती, व्यवसायिक किवी खेती र माछापालन तालिम प्रदान गरी उद्यम सुरू गरेको ।

८. सञ्चार कार्ययोजनाको विकास

- दिगो तथा एकिकृत वन तथा कृषि प्रणालीका राम्रा अभ्यासहरूका बारेमा घरबगैंचा व्यवस्थापन तालिम

समुदायद्वारा पदमार्ग निर्माण कार्य

पुस्तिका ५०० प्रति प्रकाशन गरी सरोकारवालाहरूलाई वितरण गरेको ।
- जैविक विविधता संरक्षण, दिगो तथा एकिकृत वन तथा कृषि प्रणाली, हरित उद्यम र पर्या-पर्यटनको बारेमा **"जैविक विविधता तथा पर्यावरण संरक्षण संदेश"** नामक रेडियो कार्यक्रम पाक्षिक रूपमा प्रसारण गरेको ।

९. स्थानीय र क्षेत्रीय स्तरमा सिकाई आदान-प्रदान गर्ने

- स्थानीय स्तरमा परियोजनाबाट प्राप्त अनुभव तथा सिकाई आदान-प्रदान गर्न २ वटा गोष्ठी सम्पन्न गरेको ।
- जिल्ला स्तरमा परियोजनाबाट प्राप्त अनुभव तथा सिकाई आदान-प्रदान गर्न २ वटा गोष्ठी सम्पन्न गरेको ।

सम्पर्क ठेगाना
नेपाल ग्रामीण पुनर्निर्माण संस्था (आरआरएन)
पो.ब.नं. ८१३०, २८८ गैरीधारा, काठमाडौं, नेपाल
फोन: ०१-४००४९७६, ४००४९८५
फ्याक्स: ०१-४००४५०८, ४४४३४९४
इमेल: rrn@rrn.org.np
वेबसाइट: www.rrn.org.np

परियोजना कार्यालय
फुङलिङ, ताप्लेजुङ, फोन: ०२४-४६१००१

तीनजुरे-मिल्के-जलजले गुराँस संरक्षण क्षेत्र (फोटो स्रोत: http://risalrupak.blogspot.com)

; d'bfodf cfwfl/t hlj s ljljwtf Joj:yfkg kl/ofhgf

COMMUNITY-BASED BIODIVERSITY MANAGEMENT PROJECT

जनवरी २०१४–डिसेम्बर २०१७

welt hunger hilfe
For a world without hunger

german cooperation